

АКМЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ACMEOLOGICAL BASES OF THE IMPROVEMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті здійснено теоретичне обґрунтування акмеологічних основ удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти. Представлено принципи, на яких ґрунтується державна політика України у сфері вищої освіти та трактування поняття «освітній процес», «вища освіта» у вітчизняній законодавчій базі. Зазначено, що метою освітнього процесу є всебічний розвиток особистості; цілеспрямована організація та здійснення освітньої аудиторної та позааудиторної роботи здобувачів вищої освіти в ході якої відбувається засвоєння знань, умінь, навичок та компетентностей, набуття досвіду практичної діяльності, розвиток здібностей та формування мотивації здобуття освіти протягом усього життя. Саме тому одним із вагомих напрямів удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти, на наш погляд, є використання потенціалу акмеології. Представлено найбільш актуальні в межах дослідження визначення дефініції акмеологія, акме, акмеологічний підхід та акмеологічний заклад освіти. Акцентовано увагу на тому, що завдання сучасної вищої освіти – сформувати у майбутнього фахівця професійну компетентність та культуру, розвинути здатність бути дієвим професіоналом та громадянином, творчі зусилля якого вагомі для суспільства, а також розуміння необхідності постійного самовдосконалення та саморозвитку, тобто досягнення професійного «акме». Акмеологічний підхід до змісту освіти, виховання і розвитку майбутніх фахівців уможливує удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти в цілому, зумовлює підвищення якості освіти – вона стає не формальністю, а внутрішньою потребою, оскільки творче переосмислення дійсності стає провідним. Необхідність акмеологічного підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти беззаперечно, позаяк сучасне глобалізоване суспільство очікує від випускників гнучкості, мобільності, компетентності, комунікабельності, творчості та креативності, прагнення до досягнення професійного та особистісного успіху.

Ключові слова: акме, акмеологія, акмеологічний підхід, професійна підготовка, освіта, освітній процес, здобувачі вищої освіти.

The author of the article has provided a theoretical substantiation of the acmeological foundations for improving the educational process in higher educational institutions. We have presented the principles on which the state policy of Ukraine in the field of higher education has been based and the interpretation of the concepts of «educational process» and «higher education» in the national legislative framework. It has been noted that the purpose of the educational process is the comprehensive development of the individual; purposeful organization and implementation of educational classroom and extracurricular work of higher education students, during which they acquire knowledge, skills, abilities and competencies, gain practical experience, develop abilities and form motivation for lifelong learning. That is why, in our opinion, one of the important areas for improving the educational process in higher educational institutions is the use of acmeology potential. The article has presented the most relevant definitions of acmeology, acme, acmeological approach and acmeological educational institution. It has been emphasized that the task of modern higher education is to form professional competence and culture in a future specialist, to develop the ability to be an effective professional and citizen whose creative efforts are important for society, as well as to understand the need for continuous self-improvement and self-development, i.e., to achieve professional «acme». The acmeological approach to the content of education, upbringing and development of future professionals makes it possible to improve the educational process in higher educational institutions in general, and leads to an increase in the quality of education – it becomes not a formality, but an internal need, as creative rethinking of reality becomes a leading one. The need for an acmeological approach in the educational process of higher educational institutions has been undeniable, as the modern globalized society expects graduates to be flexible, mobile, competent, sociable, creative and creative, and strive for professional and personal success.

Key words: acme, acmeology, acmeological approach, professional training, education, educational process, applicants for higher education.

УДК 378.091:378.014.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.26>

Попович О.М.,
докт. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, декан педагогічного факультету Мукачівського державного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Вища освіта у світі визнана не лише як один із найцінніших ресурсів, а і як чинник, що дозволяє більш активно використовувати інші ресурси, сприяє соціальній мобільності людини, самореалізації та розвитку особистості, поліпшенню професійних і життєвих перспектив. Її головною функцією є забезпечення підготовки висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців [3, с. 8].

Державна політика України у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах: сприяння

сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості; доступності вищої освіти; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;

наступності процесу здобуття вищої освіти та ін. [5]. Відповідно, необхідна актуалізація акмеології, що, на думку В. Федоришина, означає «заміну парадигми у розвитку цілого ряду наук і наукового світобачення та соціальної практики, адже здійснюється перехід і розгляду людини як похідної суспільних явищ й її розуміння як суб'єкта, особистості, що може вирішувати особистісні та суспільно вагомні проблеми» [12]. Саме тому вважаємо, що удосконалення освітнього процесу неможливе без впливу акмеології, яка, як стверджує В. Огнев'юк, «є сферою наукових знань про людину, що виявляє закономірності, фактори й умови самореалізації творчого потенціалу особистості на шляху до вищих досягнень діяльності як професійної, так і непрофесійної, а також закономірності, фактори та умови прогресивного розвитку соціальних спільнот» [8, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав зростання інтересу до акмеології як науки (В. Гладкова, С. Пальчевський, С. Пожарський та ін.). Зокрема у науковій літературі знаходимо низку досліджень, присвячених акмеологічному підходу до професійної підготовки здобувачів вищої освіти (С. Вітвицька, О. Дубасенюк, Л. Зданевич, С. Калаур, О. Пинзеник, В. Федоришин та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проаналізовані дослідження свідчать про актуальність акмеології як науки, проте вагомість акмеологічних основ, що уможливають удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти не обґрунтована належним чином у вітчизняних наукових студіях.

Метою статті є теоретичне обґрунтування акмеологічних основ удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [5]. Мета вищої освіти, як стверджує І. Стражнікова – це «підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство у навчанні, вихованні та науково-методичній роботі» [10, с. 16]. Погоджуємося з авторкою, що сьогодні «наголос все більше робиться на якості освіти, універсальності підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, на особистісну орієнтованість навчального процесу, його інформатизацію, визначальну важливість освіти у забезпеченні сталого людського розвитку» [10, с. 16].

Освітній процес, що забезпечується закладами вищої освіти, є поєднанням освітньої, наукової, інноваційної діяльності та уможливорює реалізацію здібностей і талантів усіх його учасників. У статті 47 ЗУ «Про вищу освіту» поняття «освітній процес» трактується як «інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що проводиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [5]. Одним із напрямів зростання якості освіти є підвищення рівня якості освітньої діяльності. Так, ЗУ «Про вищу освіту» «якість освітньої діяльності» трактує як «рівень організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [5]. Освітній процес або освіта – єдиний цілеспрямований процес виховання та навчання, що є суспільно значущим і здійснюється на користь людини, сім'ї, суспільства та держави. Його метою є всебічний розвиток особистості; цілеспрямована організація та здійснення освітньої аудиторної та поза-аудиторної роботи здобувачів вищої освіти в ході якої відбувається засвоєння знань, умінь, навичок та компетентностей, набуття досвіду практичної діяльності, розвиток здібностей та формування мотивації здобуття освіти протягом усього життя. Саме тому одним із вагомих напрямів удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти, на наш погляд, є використання потенціалу акмеології, об'єктом якої Г. Сотська визначає «професіоналізм педагогічної, інженерної, медичної, військової, спортивної та іншої діяльності людей», а предметом – «об'єктивні (якість одержаного виховання і освіти) і суб'єктивні (талант, здібності людини) фактори, які сприяють досягненню вершин професіоналізму, а також закономірності в організації навчання спеціалістів [9, с. 388].

Акмеологія, згідно позиції авторів монографії «Теорія і практика професійної акмеології» – це наукова дисципліна, що займається вивченням: закономірностей самореалізації творчого потенціалу людей у процесі творчої діяльності на шляху до вищих досягнень (вершин); об'єктивних та суб'єктивних чинників, що сприяють чи перешкоджають досягненню вершин у процесі самореалізації особистості; закономірностей навчання вершинам життя і професіоналізму в діяльності; самоосвіти, самоорганізації і самоконтролю; закономірностям самовдосконалення, самокорекції і самореорганізації діяльності особистості під впливом нових і часто критичних вимог, що реалізуються як ззовні та йдуть від

професії і суспільства, розвитку науки, культури, техніки, так і зсередини, – від власних інтересів, потреб, психологічних установок і атитюдів (соціальних установок), усвідомлення людиною меж своїх життєвих ресурсів – своїх здібностей і можливостей, достоїнств і недоліків власної життєдіяльності [11, с. 19-20]. Науковці акцентують увагу на тому, що «акме є атрибутом гармонійної, творчої, самоактуалізованої особистості, що як цілісна істота виявляє гармонійне узгодження всіх духовно-практичних вимірів людської особистості, котрі становлять її життєву повноту. Це визначання акме людини дозволяє сформулювати головний принцип формування компетентного фахівця» [11, с. 56].

Акме, згідно із визначенням А. Богосвятської, – це «зорієнтованість на життєвий успіх і розвиток творчого потенціалу, на досягнення вершини в розвитку. Це стан людини, яка завжди усвідомлює, наскільки вона реалізувалася як громадянин, фахівець, сім'янин. Слово «Акме» походить від «axis» (вістря) і означає «пік, вершина, вищий ступінь чогось, цвіт, розквіт. Бути в акме означає перебувати в розквіті сил, на піку розвитку» [2].

На думку Г. Сотської, «кардинальні зміни у розумінні сутності педагогічної освіти зумовлюють потребу врахування акмеологічного підходу в педагогічній освіті як підґрунтя для досягнення фахівцем вершин його творчості, професіоналізму, компетентності з урахуванням особистісно-ціннісних позицій з проекцією на постійний розвиток упродовж всього життя» [9, с. 387]. Згідно з думкою О. Дубасенюк, акмеологічний підхід у педагогічній освіті «визначає пріоритетним забезпечення акмеологічного розвитку педагога, суб'єктивними ознаками якого є ініціативність, самостійність, цілепокладання, планування та передбачення; інтенсивна включеність у діяльність та прагнення до саморегуляції (самоконтролю, самокорекції, самокомпенсації); орієнтація на саморозвиток і самооновлення; прагнення до самореалізації у творчості; інтеграція свого професійного шляху, структурування свого професійного досвіду і досвіду інших» [1]. Основними пріоритетними ознаками акмеологічного підходу в педагогічній освіті С. Вітвицька виокремлює: орієнтацію на «акме» – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини; всебічний розвиток свідомості й діяльності груп (товариств); переконаність у можливості масового вдосконалення; оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений у антропоогічному акмеїзмі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами [1, с. 43].

Реалізація акмеологічного підходу в педагогічній освіті допомагає розробити індивідуально спрямовані технології, які забезпечують

становлення педагога шляхом розкриття його внутрішнього потенціалу та розвиток якостей, які сприяють досягненню високого рівня професіоналізму [4, с. 9]. За умов застосування акмеологічного підходу домінуючу роль відіграє проблематика розвитку педагогічних здібностей студентів з урахуванням різних аспектів їх підготовки і вдосконалення. При цьому педагогічна успішність обумовлюється як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, серед яких провідну роль відіграють педагогічні здібності та особистісне (позитивне, гуманістично спрямоване) ставлення до професійної діяльності [4, с. 10].

Досліджуючи потенціал акмеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників, С. Калаур вважає, що «навчально-виховний процес повинен бути організований таким чином, щоб сприяти максимальному розвитку особистості кожного студента, який здобуває фах соціального працівника, а також на формування його «акме» як майбутнього професіонала, що відзначається належним рівнем сформованості компетентності у розв'язанні соціальних проблем з яким до нього звертатимуться у майбутньому клієнти» [6, с. 82]. Вагомими для нашого дослідження є виокремлені авторкою основні механізми досягнення «акме»: «саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту, самовиховання та самоконтроль, а професійна діяльність викладача повинна бути спрямована на допомогу студентові у формуванні особистісної зрілості, що передбачає перетворення його на цілеспрямовану особистість, яка знаходить внутрішні резерви для подолання життєвих обставин та має внутрішню спрямованість на професійну та особистісну самореалізацію та досягнення вершини («акме») у цьому процесі» [6, с. 83]. Переконані, що вищезазначені механізми повинні бути першочергово враховані у процесі побудови освітнього процесу у вітчизняних закладах вищої освіти, оскільки забезпечать його удосконалення відповідно до сучасних викликів.

Цікавими для нас є напрацювання Г. Ковганіч, в яких представлено розуміння акмеологічного закладу освіти – «це заклад високої якості освіти, високих досягнень та успіхів кожного педагога й учня. Освіта в такому закладі має закласти, з одного боку, основу для майбутньої успішної суспільної реалізації особистості, а з іншого – вести дитину протягом навчання й виховання як успішну, створюючи зовнішні й передбачаючи внутрішньоособистісні механізми успіху. Мета діяльності акмеологічного закладу – розвивати життєво компетентну особистість, здатну успішно інтегруватися в систему соціальних відносин шляхом інтеріоризації нормативних уявлень про успіх і реалізацію активної позиції у визначенні власних життєвих орієнтирів» [7]. Погоджуємося, що саме

такі заклади забезпечать «різнобічний розвиток індивідуальності на основі виявлення її задатків і здібностей, формування духовно-моральних цінностей; уможливають створення належних умов для особистісного зростання кожного вихованця (створення ситуацій успіху та підтримки), забезпечення психологічного супроводу успішного розвитку й саморозвитку особистості; упровадження перспективних технологій життєтворчості, моделей досягнення життєвого й соціального успіху; упровадження комплексної акмеологічної діагностики освітньо-виховного процесу, спрямованої на досягнення успіху, виховання здобувача освіти як творця і проєктувальника власного життя; підвищення акмеологічної культури педагогів, стимулювання їх на досягнення високих професійних результатів тощо» [7].

Висновки. Завдання сучасної вищої освіти – сформувати у майбутнього фахівця професійну компетентність та культуру, розвинути здатність бути дієвим професіоналом та громадянином, творчі зусилля якого вагомі для суспільства, а також розуміння необхідності постійного самовдосконалення та саморозвитку, тобто досягнення професійного «акме».

Акмеологічний підхід до змісту освіти, виховання і розвитку майбутніх фахівців уможливує удосконалення освітнього процесу у закладах вищої освіти вцілому, зумовлює підвищення якості освіти – вона стає не формальністю, а внутрішньою потребою, оскільки творче переосмислення дійсності стає провідним. Необхідність акмеологічного підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти беззаперечна, позаяк сучасне глобалізоване суспільство очікує від випускників гнучкості, мобільності, компетентності, комунікабельності, творчості та креативності, прагнення до досягнення професійного та особистісного успіху. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розкритті сутності поняття «професійне акме».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акмеологічна концепція розвитку професійного педагога. Професійна педагогічна освіта: акмесинергетичний підхід: монографія / За ред. О. А. Дуба-

сенюк. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 5–57.

2. Богосвятська А. Акме – вищий ступінь індивідуального розвитку. Сучасна школа України, 2015. № 8. С. 4–12.

3. Гаращук О.В., Куценко В.І. Основні функції вищої освіти України в контексті її модернізації та євроінтеграції. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9875/1/1.pdf>

4. Євтух М.Б., Скорик Т.В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 7 (163) / Нац. ун-т «Черн. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2020. С. 8-13. (Серія: Педагогічні науки).

5. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004.

6. Калаур С.М. Потенціал акмеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. Вип. 32. С. 81–84.

7. Ковганич Галина. Концептуальні засади розвитку акмеологічного навчального закладу. Завуч (Шкільний світ), 2015. № 12.

8. Огнев'юк В. О. Акме-особистість, акме-суспільство, акме-країна. Акмеологія – наука XXI століття : матер. IV Міжнародної наук.-практ. конф., 30 травня 2014 р., м. Київ / Мін-во освіти і науки України, Укр. академ. акмеол. наук, м. Київ, ун-т імені Б. Грінченка : редкол. : В. О. Огнев'юк, В. М. Антонов, О. А. Дубасенюк та ін. Київ : Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2014. С. 3–19.

9. Сотська Г. Акмеологічний підхід у педагогічній освіті України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709238/1/сотська2.pdf>

10. Стражнікова І. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 120 с.

11. Теорія і практика професійної акмеології: монографія / Вознюк О.В., Дубасенюк О.А., Костюшко Ю.О., Осадчук Н.П., Сидорчук Н.Г. Житомир : Вид-во ПП «Євро-Волинь», 2020. 392 с.

12. Федоришин В. Акмеологічний аспект підготовки викладачів мистецьких дисциплін у контексті європейського освітнього простору. Молодь і ринок. 2012. № 10. С. 50–53.